

СПЕЦИФІКА ОПРАЦЮВАННЯ ВОКАЛЬНИХ ТВОРІВ ЕПОХИ РЕНЕСАНСУ СУЧАСНИМИ ВИКОНАВЦЯМИ

Цюряк Ірина Олександрівна,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри мистецької освіти

Житомирського державного університету імені Івана Франка

ORCID ID: 0000-0003-4369-9360

У статті розглядається специфіка практичного опрацювання вокальних творів епохи Ренесансу сучасними виконавцями як питання, яке є значущим насамперед для професійного розвитку співаків, що присвятили свою творчість вивченню старовинної музики. Теоретичного обґрунтування набули деякі виконавські стилі музики зазначеної епохи. Метою статті стала характеристика підходів практичного вираження історичного виконавства вокальних творів епохи Ренесансу сучасними співаками як феномену музичного мистецтва останньої третини ХХ – початку ХХІ століття. У дослідженні розкрито взаємодію принципів історичного виконавства з комплексом базових професійних умінь сучасних вокалістів, оскільки на сьогодні відродження інтересу до культури Ренесансу та його вплив на сучасність стають важливими аспектами у виконанні музичних творів; охарактеризовано стилеві особливості музики епохи Ренесансу та з'ясовано, що музичне мистецтво вказаної епохи мало такі призначення – це музика для богослужіння, для розваг і навчання, а також придворного життя. Встановлено, що в сучасних дослідженнях світової музичної культури міститься чимало прикладів невірної інтерпретації звукового образу творів епохи Ренесансу, що породжує численні помилки виконання. З'ясовано, що на сьогодні окремих вокалістам потрібно враховувати голосові дані, щоб уся музична тканина звучала найбільш наближеною до виконання оригіналу. Увагу зосереджено на розумінні виконавцями тих напружень, якими була перейнята музична реальність вказаної епохи. Підкреслено, що таке усвідомлення є неймовірно продуктивним для сучасних співаків – створюється історично орієнтоване виконавство, яке максимально точно відтворює звуки музики попередніх часів. Пропонуються технічні моменти, зокрема застосування прийому «вібрато», щоб співаки навчилися бути дуже уважними та гнучкими щодо інтерпретації творів епохи Ренесансу.

Ключові слова: світова музична культура, епоха Ренесансу, історичне виконавство, музичний стиль, інтерпретація вокальних творів, технічні прийоми звуковидобування, сучасні вокалісти.

Tsiuriak Iryna. The specifics of processing vocal works of the Renaissance era by modern performers

In the article the specific of the practical working of part-songs of epoch of Renaissance is examined modern performers, as a question is meaningful first of all for professional development of singers that devoted the work to the study of ancient music. A theoretical ground was purchased by some carrying out styles of music of the marked epoch. Description of approaches of practical expression of the historical carrying out of part-songs of epoch of Renaissance became the aim of the article by modern singers as to the phenomenon of musical art of last one third of XX – beginning of XXI of centuries. In research, co-operating of principles of the historical carrying out is exposed with the complex of base professional abilities of modern vocalists, as for today the revival of interest in the culture of Renaissance and his influence on contemporaneity become important aspects in execution the pieces of music; the stylish features of music of epoch of Renaissance are described and it is found out, that musical art of the indicated epoch small the next setting is music for divine service, for entertainments and studies, and also court life. It is set that in modern researches of world musical culture there are quite a bit examples of incorrect interpretation of voice character of works of epoch of Renaissance that generates the numerous errors of implementation. It is found out, that for today it is needed to take into account vocal data separate vocalists, that all musical fabric sounded most close to implementation of original. Attention concentrated on understanding the performers of those tensions, that adopted musical reality of the indicated epoch. Underline, that such realization is incredibly productive for modern singers – the historically oriented carrying out, that recreates the sounds of music of previous times maximally exactly, is created. Technical moments are offered, in particular, application of reception “vibrato”, that singers learned to be very attentive and flexible in relation to interpretation of works of epoch of Renaissance.

Key words: world musical culture, epoch of Renaissance, historical carrying out, musical style, interpretation of part-songs, technical receptions of sound, modern vocalists.

Вступ. Ставлення до виконання музики епохи Ренесансу часто змінювалося десятиліттями, коли тенденції уподобань співаків коливалися від оперних фрагментів до народних піснеспівів та були синтезом між різними стилями й жанрами. Наразі існує хороша тенденція враховувати голосові дані як найважливішу ознаку історичного виконавства старовинної музики загалом. Коли вокалісти кажуть, що їх голос занадто потужний для виконання старовинної музики або занадто слабкий, тому вони не можуть співати старовинну музику, то це звучить принаймні дивно. Однак, якщо ми приділимо першочер-

гову увагу гнучкості, здатності контролювати вібрато, почуттю інтонації, інтелектуальній допитливості про питання орнаменталізації та тексту, ми отримаємо набагато точнішу інформацію і набір критеріїв визначення здатності співака виконувати старовинну музику переконливо. Якби різноманітність людських голосів була такою ж колосальною в епоху Ренесансу! Але зараз є очевидним для більшості співаків таке: існує нескінченний простір для збагачення свого виконавського репертуару.

Мета статті – характеристика підходів практичного вираження історичного виконавства вокальних творів

епохи Ренесансу сучасними співаками як феномену музичного мистецтва останньої третини ХХ – початку ХХІ століття.

Матеріали та методи. Для досягнення мети нами застосовувалися загальнонаукові методи: компаративний, індуктивний, дедуктивний; спеціальні музикознавчі методи, які допомогли встановити типові риси, властиві музиці епохи Ренесансу; аналітичні: виявили особливості репертуару й виконавські принципи видатних музикантів цього напрямку; порівняльні: охарактеризовано вокальну музику Ренесансу в сучасному виконавському понятті.

Мистецтво Ренесансу – це захопливий період в історії мистецтва, який привертає увагу багатьох дослідників. Теоретичні основи виконання вокальних творів епохи Ренесансу в музичній практиці розглядалися під кутом аналізу наукових праць Н. Герасимової-Персидської [1], Н. Данышиної [2], І. Коденко [4], Н. Хмільєвської [5], О. Чекаєва [7] та ін.

Результати. Багатий яскравий репертуар – це як художня пісня ХІХ століття, з якою ми більше знайомі, проте звичне нам мистецтво ренесансної пісні нараховує сотні соло творів, написаних на прекрасні вірші великих літературних зразків для вправного виконання. Це приблизно двохсотрічний музичний масив, до якого входить майже кожен європейський національний стиль. І ці пісні поряд із духовною, карнавалною та театралною музикою, які також можна виконувати сольо, становлять захоплюючий і різноманітний репертуар будь-якого артиста.

Ми дізналися, що музику епохи Ренесансу створювали без позначення певного типу голосу, тож ми можемо вибрати, хто співатиме твір на основі діапазону, тексту та мелодичного стилю (ліричного, колоратурного тощо). Дещо вузький мелодичний діапазон значної частини музики тієї епохи разом із можливістю транспонування дає змогу майже всім співакам із відповідними голосовими даними брати участь як солістам ансамблів старовинної музики. Скажімо, сопрано повинні бути готові використовувати середні та низькі діапазони свого голосу, оскільки репертуар дуже незначний і їм часто доведеться співати до *h* першої октави, іноді й нижче. Для тих виконавців, які йдуть до верхньої частини ансамблю і вище, корисно вміти відтворювати плавні високі ноти з легкістю і без надмірного вібрата чи гучності.

Дуже корисними будуть контртенори, які вміють співати в діапазоні тенора для фламандської музики ХV століття; шансоні Dufay часто коливаються від *g* до *c*, що робить їх надто низькими для більшості жіночих голосів і надто високими для тенорів (за умови відсутності транспозиції). Жінки-альти чи мецо-сопрано можуть керувати кантусною лінією більшості композицій досить зручно, але вони повинні бути обережними, щоб текст був зрозумілим у високих діапазонах їхнього голосу (посилюється роль дикції).

Тенорам, як і сопрано, потрібні легкі високі ноти, але вони також часто виявляють, що співають у нижчому діапазоні, ніж той, до якого вони звикли. Крім

того, тенори можуть співати більшу частину музики, доступної для верхніх голосів, як-от німецький тенор-лідер, особливо найвищу англійську пісню для лютні, оскільки текст легше почути у високому діапазоні голосу тенора, ніж це саме у відповідній партії голосу сопрано.

Для сольного співу бас повинен мати гарний баритоновий діапазон. Є невеликі сольні пісні для басового голосу, але більша частина музики від середнього до низького діапазону комфортна басу за умови, що акомпанувальні інструменти тембрально достатньо низькі, щоб уникнути інверсій [3].

Розглянемо деякі технічні моменти. У першоджерелах недостатньо інформації, яка б дала нам підказку про вокальну техніку епохи Ренесансу, але є описи хорошого і поганого співу, який дає уявлення про те, що було цінним для голосів тієї епохи. Ми також це можемо дізнатися зі звуків сучасних копій старовинних інструментів. Разом із поточними уявленнями про продуктивність практики все згадане вище дає нам деякі естетичні цілі, до яких ми повинні прагнути. Музика Ренесансу потребує чистоти тону, зосередженого, акуратного звуку без надмірного вібрата, здатності співати легко і спритно, володіти широким діапазоном динаміки: голосний спів, зокрема, для духовної музики, а середній і тихий спів – для більшості акомпанувальних інструментів.

Деякі з цих якостей є природними для певних голосів сучасності, але всі вони мають бути підкріплені хорошою технікою. Це підбадьорить нового виконавця старовинної музики, адже відомо, що хороша техніка завжди залишається хорошою технікою!

Основні елементи вокальної техніки передбачають хорошу підтримку диханням, добре сформовані звучні голосні та зосереджений звук. Існує реальна небезпека для співаків, які прагнуть співати без підтримки правильного дихання: коли, вперше зіткнувшись зі старовинною музикою, вони намагаються створити легкий і беззвратний звук. І, як наслідок, виходить слабкий звук, погана інтонація та недостатність дихання, щоб заповнити всю фразу. Важливо підкреслити, що «легкий» спів не має бути «слабким» і потрібно завжди підтримувати твердий, резонансний звук як запоруку відтворення хорошого відповідного стилю [6].

Під час співу творів епохи Ренесансу техніка відіграє дещо іншу роль у цілісній вокальній картині, вона відрізняється від музики, що виникла пізніше: співак-початківець старовинної музики турбується про те, щоб техніка переважала перед голосом. У піснях зазначеної епохи текст має бути прозорим; однак чудові високі ноти, якими володіє співак, тут недоречні, якщо вони затемнюють текст. Подібним чином блискучі мелізми, хоч би як майстерно вони не були виконані, не замінять передачу сутності поезії. Іноді голос повинен приєднуватися до інструментів у нетекстових частинах, наприклад, якщо йдеться про довгі мелізми в кінцях фраз у Dufay шансоні, то голос має бути заощадливим і спритним, щоб приєднатися до звучання віолі, лютні, органу чи іншого інструмента. Отже, термін «красивий спів» набуває багатогранного аспекту [6].

Ми завжди повинні запитувати себе: якою має бути моя робота в цьому творі, у цій фразі, на цьому слові, і зрозуміти, як використовувати свій голос розумно й ефективно. Це не те, що ми будемо байдужими до звучання свого голосу, навпаки, ми маємо гостро усвідомлювати важливість і різноманітність творів епохи Ренесансу, які нам доступні.

Зупинимось на прийомі «вібрато». Це найгостріше питання, яке постає перед співаком старовинної музики. Дійсно, є співаки, у яких воно природне і не потребує додаткового опрацювання, а є люди, які мають рівне звучання голосу, тож треба докласти певних зусиль, щоб додати до звуку вільні красиві коливання. Аргумент про вібрато, ймовірно, є основною причиною небажання співаків брати участь в ансамблях старовинної музики. Це неправильно, тому що цей факт залишає співакам-аматорам виконувати музику свого професійного рівня, водночас позбавляє їх доступу до величезної частини їх потенційного репертуару. Насправді проблема сучасного вібрато полягає в ступені натискання та висоті звуку, отже, аргумент має бути про те, скільки і як якісне вібрато застосовується в певному музичному контексті.

Цілком очевидно, що ефект вібрато чи невібрато дуже суб'єктивний і повністю залежить від виконання та контексту твору. Єдине вібрато, яке насправді абсолютно недоречно до творів Ренесансу, – це виконання з широким діапазоном або будь-яке вібрато, що не може бути свідомо змінене співаком. Більшість співаків насправді стимулює те, коли їх просять проекспериментувати із цим аспектом у їхньому співі. Кожен виконавець повинен експериментувати та працювати під пильним наглядом свого вчителя, щоб навчитися правильно ним керувати. Важливо підтримувати тверде дихання, коли співати без вібрато або зі знизеним вібрато, а також мати дуже чітко сфокусований голосовий тон, інакше звук може здаватися тонким і плоским. На початку потрібно попрацювати над вібрато у вокальних вправах, поступово додавати вібрато, згладжувати його, збільшуючи та зменшуючи швидкість шляхом зміни тиску дихання – спочатку просто досліджуючи власні голосові можливості. Коли співак починає відчувати впевненість і контроль цих варіацій, можна застосовувати їх у музичному контексті.

І ще не менш важливе: музичний твір слід добре вивчити, перш ніж робити будь-які прикраси в ньому. Коли для виконавця мелодія та гармонія зрозумілі, текст вивчений, вирішено фразування, накреслено динаміку та встановлено темп, можна додавати прикраси, щоб ще більше наповнити твір. А добре починати з каденції: співака можуть захопити до декорування кінцеві каденційні фігури, зокрема, на повторах розділів, з будь-якою стилістикою каденційної формули або візерунками, знайденими в іншому місці того ж твору або в інших творах цього жанру.

Надалі потрібно заповнювати інтервали, оздоблення внутрішніх каденцій, орнаменти для прикрашання тексту можна додавати поступово. Поки виконавцю не було відкрито достатнього обсягу матеріалу для розвитку інстинктивного відчуття, він потребує дотримання правил і вказівок свого наставника. Самостійно можна взяти прикрашений елемент твору й ретельно «розкласти» його на основні мелодичні складові, таким чином знайти візерунки, які можна застосовувати надалі в подібних місцях у схожих фрагментах.

Співаки часто соромляться імпровізувати орнаменти, тому вони вдаються до повного детального написання запропонованих декорацій. Хоча спочатку це добре, але згодом вони повинні мати можливість реагувати на орнаменти інших і вміти спростувати або вдосконалювати візерунки в надто швидкому чи надто повільному темпі. Частину репетиційного часу можна присвятити експериментуванню з орнаментами, коли орнаменти виконує одна людина, щоб інші при цьому повторювали, а потім мінялися ролями, щоб усі могли спробувати вести та наслідувати. Також потрібно заохочувати співаків до занять з імпровізацією. Зазвичай ці заняття спрямовані на інструменталістів, але можуть бути дуже корисними і для співаків.

Слід зазначити, що поетичний аналіз тексту – це те, що небагато музикантів навчені робити як частину їхньої музичної освіти. Аналіз, заснований на принципах риторики, що скеровані авторами епохи Ренесансу, може прояснити значення та синтаксис, пояснити символіку, розкрити красу мови по новому й тонкому шляху. Проте це питання важливе, але стосується іншого напрямку і не входить до кола завдань цього дослідження.

Висновки. Сучасні співаки повинні навчитися бути дуже уважними та гнучкими щодо інтерпретації творів епохи Ренесансу, адже існує різниця навіть у ступені гнучкості висоти між лютнями та віолами, хоча обидві вони є струнними інструментами, тож співаки повинні бути готовими вносити корективи у своє виконання. Якщо продовжувати постійно думати про тьюнінг як ще один з експресивних засобів, то навчитися налаштуватися на історично орієнтоване виконання може бути бажаним викликом особистісного професійного зросту будь-якого сучасного співака.

Таким чином, взаємодія принципів історичного виконавства з базовими професійними вміннями сучасних вокалістів передбачає розуміння традиційних технік виконання, що сприяє розвитку слухових здібностей, інтерпретації музичних творів і сценічної майстерності. Вокалісти, засвоюючи специфічні вокальні вміння, мають змогу не тільки відтворювати звукові враження, а й осмислювати їх в історичному контексті музики. Це дасть їм можливість створювати більш автентичні й емоційні виконання творів епохи Ренесансу.

Література:

1. Герасимова-Персидська Н. О., Гусарчук Т. . Старовинна музика в культурі сьогодення і місце кафедри старовинної музики в системі НМАУ ім. П. І. Чайковського. *Академія музичної еліти України: Історія та сучасність*. Київ : Музична Україна, 2004. С. 309–312.

2. Даньшина Н. В. Специфіка виконання ренесансної вокальної музики в умовах вітчизняної хорової практики : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2013. 202 с.
3. Жаркова В. Б. Історія західної музики: Homo Musicus від античності до бароко : навч. посібник. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2023. 548 с.
4. Коденко І. І. «Історичне виконавство як тенденція музичного мистецтва останньої третини ХХ – початку ХХІ століття» : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Харків, 2021. 219 с.
5. Хмілевська Н. В. Особливості вокальної манери виконання твору доби Відродження. *Київське музикознавство*. Київ, 2010. Вип. 35. С. 3–10.
6. Цюряк І. О. Специфічні особливості виконання хорової музики епохи Ренесансу сучасними співаками. *Мистецька освіта: проблеми і перспективи розвитку в контексті європейської інтеграції: зб. наук. праць*. Житомир, 2017. С. 178–184.
7. Чекан О. Е. Музичний простір партесних мотетів та його моделювання в ансамблевому виконавстві. Київ : Курс, 1997. С. 93–97.

References:

1. Herasymova-Persydska, N.O., Husarchuk, T.V. (2004). Starovynna muzyka v kulturi sohodennia i mistse kafedry starovynnoi muzyky v systemi NMAU im. P.I. Chaikovskoho [Early music in today's culture and the place of the department of early music in the system of NMAU named after P.I. Tchaikovsky]. *Akademiia muzychnoi elity Ukrainy: Istorii ta suchasnist*. Kyiv: Muzychna Ukraina, pp. 309–312 [in Ukrainian].
2. Danshyna, N.V. (2013). Spetsyfika vykonannia renesansnoi vokalnoi muzyky v umovakh vitchyznianoï khorovoi praktyky [The specifics of performing Renaissance vocal music in the conditions of domestic choral practice]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Nats. muz. akad. Ukrainy im. P.I. Chaikovskoho. Kyiv, 202 p. [in Ukrainian].
3. Zharkova, V.B. (2023). Istoriiia zakhidnoi muzyky: Homo Musicus vid antychnosti do baroko [History of Western Music: Homo Musicus from Antiquity to the Baroque]. Navch. posibnyk. Kyiv: NMAU im. P.I. Chaikovskoho, 548 p. [in Ukrainian].
4. Kodenko, I.I. (2021). Istorychne vykonavstvo yak tendentsiia muzychnoho mystetstva ostannoï tretyny XX – pochatku XXI stolittia [Historical performance as a trend in musical art of the last third of the 20th to the beginning of the 21st century]. *Candidate's thesis*. Kharkiv, 219 p. [in Ukrainian].
5. Khmylevska, N.V. (2010). Osoblyvosti vokalnoi manery vykonannia tvoriv doby Vidrozhennia [Peculiarities of the vocal manner of performing a work of the Renaissance]. *Kyivske muzykoznavstvo*, 35, 3–10 [in Ukrainian].
6. Tsiuriak, I.O. (2017). Spetsyfichni osoblyvosti vykonannia khorovoi muzyky epokhy Renesansu suchasnymy spivakamy [Specific features of performance of choral music of the Renaissance era by modern singers]. *Mystetska osvita: problemy i perspektyvy rozvytku v konteksti yevropeiskoi intehtratsii: zb. nauk. prats*. Zhytomyr, pp. 178–184 [in Ukrainian].
7. Chekan, O.E. (1997). Muzychnyi prostir partesnykh motetiv ta yoho modeliuvannia v ansamblevomu vykonavstvi [The musical space of partes motets and its modeling in ensemble performance.]. Kyiv: Kurs, pp. 93–97 [in Ukrainian].